

ІНСТИТУТИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Федулова Л.І.

Визначено сутність та особливості інститутів розвитку. Проаналізовано досвід деяких країн щодо створення системи інститутів розвитку. Розроблено пропозиції щодо умов їхнього формування і впровадження в регіонах України.

Постановка проблеми. Розробка й реалізація соціально-економічної політики регіонів України стримується низкою системних та інституціональних обмежень: слабкою розвиненістю механізмів координації дій регіону й бізнесу в питаннях реалізації економічної та промислової політики; відсутністю можливості для розробки й реалізації заходів політики по пріоритетних напрямках міжрегіональної взаємодії; обмеженим застосуванням сучасних методів територіального планування; складнощами проведення на рівні регіону скоординованої політики в сфері підготовки кадрів, розвитку ринку праці й міграції; низькою ефективністю використання коштів регіонального бюджету. На практиці відсутні адміністративні механізми реалізації соціально-економічної політики.

В цих умовах завдання інноваційного розвитку економіки, створення розвинутої виробничої й соціальної інфраструктури, як основи для економічного зростання й підвищення якості життя населення, залишаються невідкладними. З цих позицій виникає необхідність створення системи інститутів розвитку регіонів, спрямованої на активізацію механізмів розробки та реалізації економічної політики при виявленні організаційних, функціональних та структурних проблем соціально-економічного розвитку.

Аналіз публікацій. Дослідженню причин виникнення нерівномірного просторового розвитку країн та розвитку регіональних соціально-економічних систем присвятили праці такі вітчизняні науковці як М.Долішній, Б.Данилишин, С.Дорогунцов, І.Лукінов, З.Герасимчук, Д.Стеченко, М.Паламарчук, В.Поповкін, С.Писаренко, М.Чумаченко, О.Шаблій та ін. Проте сьогодні з'являються нові інструменти і механізми посилення інноваційності соціально-економічного розвитку регіонів [1-2], які потребують детального вивчення для визначення можливостей адаптації в українських умовах.

Метою статті є визначення сутності та особливостей інститутів розвитку та розробка пропозицій щодо умов їхнього формування і

упровадження в регіонах України.

Виклад основного матеріалу. Дослідження показують, що обмеженнями для інноваційного розвитку регіонів є: не розвинений попит на інноваційну продукцію; невідповідність інфраструктури потребам здійснення інноваційних процесів; слабкі стимули до інвестиційної діяльності; відсутність стратегій інноваційного розвитку територій, ігнорування інтелектуального ресурсу. На противагу існуючим світовим тенденціям, в регіонах України не спостерігається велика конкурентна боротьба територій у розвитку інновацій: за інвестиції; за підтримку центра; за інтелектуальний і людський капітал. Однією із основних проблем, пов'язаних з переходом економіки України на інноваційний шлях, є брак фінансування на всіх стадіях реалізації високотехнологічних проектів (проте й самих високотехнологічних проектів в країні, як показує практика, обмаль).

Отже, для реалізації стратегій розвитку регіонів на інноваційній основі регіональній владі потрібні: по-перше, підтримка попиту на інноваційні продукти; по-друге, інвестиційні стимули (податкові пільги на майно, землю й ін.); по-третє, прямі інвестиції (технопарки, бізнес-інфраструктура й ін.); по-четверте, виділення грантів та ін. Однак вирішення зазначених вище завдань із використанням тільки бюджетного фінансування неможливо, у тому числі в силу обмеженості державних ресурсів. Разом з тим залучення приватних інвестицій ускладнюється високими ризиками й довготривалістю відповідних проектів.

Механізмом, що сприяє рішенню завдань щодо розвитку й диверсифікованості економіки й дозволяє підвищити ефективність використання державних ресурсів, є спеціалізовані організації з державною участю. Саме інститути розвитку можуть стати катализаторами приватних інвестицій у пріоритетні сектори й галузі економіки, будуть сприяти впровадженню інновацій, поліпшуватимуть інституціональне середовище. Зазначимо, що більшість країн рано або пізно зіштовхуються із проблемою недостачі інвестиційних ресурсів, необхідних для розвитку національної інноваційної системи, спостерігається структурний дисбаланс між попитом та пропозицією в галузі фінансування інвестиційних проектів. Тому держава для реалізації своїх пріоритетів на державному, регіональному або місцевому рівні змушена втручатися в процеси, що відбуваються на фінансовому ринку, у тому числі шляхом створення спеціалізованих інститутів розвитку.

Слід констатувати, що сьогодні існують такі інструменти активізації соціально-економічного розвитку: 1) реалізація проектів державно-приватного партнерства (ДПП), спрямованих на зниження підприємницьких та інвестиційних ризиків, насамперед, у сфері розвитку суспільної інфраструктури, заснованих на позабюджетному, «позабалансовому» фінансуванні проектів, необхідних для реалізації

владних повноважень, із залученням приватного бізнесу на умовах розподілу ризиків; 2) реалізація системи стратегічного управління, спрямованої на узгодження бюджетної, грошової, структурної, регіональної й соціальної політики при рішенні системних внутрішніх проблем розвитку й відповіді на зовнішні виклики. Вона містить у собі взаємопов'язані програми інституціональних перетворень, довгострокові й середньострокові прогнози розвитку економіки, науки й технологій, стратегії (енергетична, транспортна стратегія й т.і.) і програми розвитку ключових секторів економіки та регіонів, довгостроковий фінансовий план і систему бюджетування за результатами. Стратегії розвитку окремих територій обов'язково повинні включати відповідний пакет інвестиційних проектів, фінансованих з використанням ДПП; 3) використання й створення інститутів розвитку, як державного, так і регіонального рівня, спрямованих на рішення конкретних системних проблем економічного зростання.

В найбільш широкому визначенні – **інститут розвитку** – це організаційно-економічна структура, що сприяє розподілу ресурсів на користь проектів по реалізації потенціалу економічного зростання. Відмітними ознаками зазначених інститутів від інших форм державної підтримки є: 1) перерозподіл ресурсів на користь проектів розвитку, спрямованих на створення потенціалу економічного зростання в сфері інфраструктури, людського потенціалу, нових технологій і підтримку нових, поки ще не домінуючих секторів економіки, що відчують необхідність у початковій підтримці для свого розвитку; 2) наявність постійної організаційної структури й певних правил, дозволяє здійснювати інститутам розвитку систематичну діяльність, у них існує чітка система відповідальності й контролю; 3) інститути розвитку є некомерційними організаціями, а не способом збільшення частки держави в економіці, 4) їхня діяльність спрямована на розвиток приватного бізнесу в нових секторах економіки [3].

Основна мета інститутів розвитку – перерозподіл інвестиційних ресурсів у сектори, куди ускладнений приплив приватного капіталу. Світовий досвід показує, що багато країн – Німеччина, Японія, Китай, Південна Корея – створювали інститути розвитку у формі банків, агентств, корпорацій і фондів розвитку. Ключовим завданням інститутів розвитку в зазначених країнах є: довгострокове фінансування суспільно значимих проектів, що сприяють економічному зростанню, розвитку нових галузей і вирішенню соціально-економічних завдань. Загалом, у більшості країн, як розвинених, так і тих, що розвиваються, існують та функціонують (з більшим або меншим ступенем успішності) які-небудь інститути розвитку. Найбільш масштабною є діяльність універсальних банків розвитку, які можуть реалізовувати практично весь спектр завдань. У деяких країнах такі банки також координують діяльність інших

національних фінансових і нефінансових інститутів розвитку.

В якості прикладу слід навести нашого сусіда – Російську Федерацію, де на сьогоднішній день ініціатива формування в суб'єктах РФ регіональних інститутів розвитку виходить від федеральних структур (Особливі економічні зони, Інвестиційний фонд Росії, Державна корпорація "Банк розвитку й зовнішньоекономічної діяльності (Внешэкономбанк)". Зокрема, Державна корпорація "Банк розвитку й зовнішньоекономічної діяльності (Внешэкономбанк)" створена на базі майна Банку зовнішньоекономічної діяльності СРСР, переданого в статутний капітал Внешэкономбанка (250 млрд. рос. руб. (Згідно розпорядження Уряду РФ від 27.07.2007 N 1007-р "Про затвердження Меморандуму про фінансову політику Державної корпорації "Банк розвитку й зовнішньоекономічної діяльності (Внешэкономбанк)", акцій ВАТ "Російський банк розвитку" та Державного спеціалізованого ЗАТ "Російський експортно-імпорتنний банк" (згідно Федерального закону від 17.05.2007 N 82-ФЗ "Про банк розвитку"). Величина статутного капіталу дозволить Внешэкономбанку фінансувати великі проекти на загальну суму не менше 700 млрд руб.

Ідея особливих економічних зон (ОЕЗ) – формування крапок росту на спеціально виділених територіях за рахунок залучення інвестицій на пільгових умовах. В Росії можуть створюватися особливі економічні зони чотирьох типів: промислово-виробничі (ПВЗ), техніко-впроваджувальні (ТВЗ), туристично-рекреаційні (ТРЗ) і портові (ПЗ). Механізм ОЕЗ передбачає преференції по трьох напрямках: 1) податкові й митні пільги; 2) державне фінансування інфраструктури; 3) зниження адміністративних бар'єрів. Статус ОЕЗ надається за результатами федерального конкурсу, на якому розглядаються заявки регіонів (Згідно Федерального закону від 22.07.2005 N 116-ФЗ "Про особливі економічні зони в Російській Федерації"). Загалом, на сьогодні сукупний капітал російських інститутів розвитку (ІР) близько 1,2 трлн руб., або приблизно 3% ВВП. Експерти впевнені, що капіталізацію потрібно збільшити вдвічі. Але кошти необхідно спрямовувати в дійсно ефективні інститути, посиливши прозорість і оперативність їхньої роботи [4].

Завдання щодо розвитку інноваційного сектора економіки РФ вирішуються за допомогою таких інститутів розвитку, як ВАТ "Російська венчурна компанія", ВАТ "Російський інвестиційний фонд інформаційно-комунікаційних технологій", ДК "Російська корпорація нанотехнологій". В умовах постійного перевищення ставки рефінансування над рівнем рентабельності обробної промисловості для того, щоб реалізувати наявний науково-технічний і виробничий потенціали, на думку відомого російського вченого С. Глазьева [5] повинні запрацювати спеціалізовані кредитні інститути, що забезпечують цільове фінансування перспективних і соціально значимих сфер економіки під прийнятні для

них процентні ставки: банки розвитку, інвестиційні, інноваційні, венчурні й науково-технічні фонди. “Однак їхня нечисленність і малопотужність на даний час, до того ж за стандартами передових країн нижча на порядок, підсилюється низькою якістю менеджменту, про що свідчать як нездатність освоїти виділювані державою гроші, так і результати перевірок контрольних органів відносно їх використання на нецільові потреби» [6].

У Казахстані інститути розвитку були сформовані у відповідності зі Стратегією індустріально-інноваційного розвитку на 2003-2015 рр. Зокрема, в 2006 році було ухвалено рішення про об'єднання інститутів у холдинг – АТ «Фонд стійкого розвитку «Казіна» (в 2008 році об'єднаний з холдингом «Самрук» до Фонду національного добробуту «Самрук-Казіна»). На момент створення фонду «Самрук-Казіна» у його складі було вісім інститутів розвитку. На сьогоднішній день – їх п'ять: це Фонд розвитку підприємництва «Даму», що створений в 1997 році, Банк розвитку Казахстану (БРК), що працює з 2001 року, Інвестиційний фонд Казахстану (ИФК), діє з 2003 року, Kazyna Capital Management (КСМ), створений в 2007 році, Державна корпорація по страхуванню експорту (ГСК), що працює з 2003 року. Ще три інститути розвитку – Національний інноваційний фонд, Центр інжинірингу й трансферу технологій та Корпорація по просуванню експорту KAZNEX з липня 2009 року передані в Міністерство індустрії й торгівлі (нині – Міністерство індустрії й нових технологій) [7].

Україна, дотримуючись досвіду розвинених держав, зробила акцент на взаємодію ІР із кредитними інститутами (банками, лізинговими й факторинговими компаніями, мікрофінансовими організаціями). Більшість діючих в Україні інститутів розвитку використовує переважно фінансові (кредитні) механізми. Вони дозволяють одночасно вирішувати два завдання – стимулювати кредитування й забезпечувати фінансові інститути довгостроковими пасивами, тобто підвищувати стабільність фінансового сектора. Але є приклади формування ІР і регіональною владою. У цьому випадку функціонування зазначених інститутів здійснюється в тісній взаємодії з регіональними фінансовими інститутами (банками, страховими й лізинговими компаніями й іншими).

Пріоритетні завдання, які можуть бути вирішені за допомогою даних інститутів: розвиток інфраструктури (виробничої, соціальної й т.і.); стимулювання інновацій; сприяння несировинному експорту; розвиток малого й середнього бізнесу; скорочення регіональних диспропорцій; розвиток аграрного сектора.

Проте невіршеними й до цього часу залишаються питання щодо поділу сфер відповідальності між центром і регіонами в частині підтримки інновацій, зокрема, в таких напрямках: 1) створення власне інноваційної інфраструктури: особливі економічні зони, технопарки,

бізнеси-інкубатори; 2) підтримка інноваційних проектів через інститути розвитку та через співфінансування програм регіональних науково-дослідних університетів.

Становлення регіональних інститутів розвитку (РІР) може дати новий стимул для розвитку науково-технологічного потенціалу й дозволить регіональній владі більш ефективно впливати на тенденції регіонального розвитку. Дотепер інструментів впливу на великі державні компанії в регіональних адміністраціях було недостатньо, а за допомогою РІР можна стимулювати розвиток житлової сфери, будівельного комплексу регіонів, розвиток малого й середнього бізнесу. Таким чином, РІР можуть стати одним із найважливіших інструментів підвищення інвестиційної привабливості регіонів. Зокрема, ефективним інструментом залучення інвестиційних ресурсів у регіони може бути Інвестиційний паспорт регіону, що дозволяє продемонструвати за допомогою електронної анкети, бази даних інвестиційних проектів необхідну інформацію для ухвалення рішення про інвестування (структуровану по розділах, що характеризує умови й передумови реалізації інвестиційних процесів і проектів на мезо- і мікрорівнях), а також знизити інформаційні бар'єри й підвищити інвестиційну привабливість регіону.

Здійснені нами дослідження практики створення РІР в Україні, дозволили побудувати наступну карту (рис. 1). Для формування системи інститутів регіонального інноваційного розвитку в Україні необхідно чітко визначити їх цілі й завдання, пов'язані, перш за все, з подоланням «провалів ринку»; розробити стратегії, що включали б основні напрямки діяльності кожного інституту розвитку, форми й інструменти здійснюваної ним державної підтримки, цільові показники; критерії й процедури відбору проектів для підтримки; систему моніторингу діяльності організації; критерії оцінки ефективності діяльності й процедури здійснення такої оцінки.

Як зазначалося вище, діяльність інститутів розвитку повинна бути тісно пов'язана з реалізацією стратегічних завдань соціально-економічного розвитку регіонів. Сьогодні в регіонах переважає інерційний сценарій в системі стратегічного управління реалізацією соціально-економічної політики, що орієнтований на використання існуючих в більшості із них формальних механізмів взаємодії й прийняття рішень у масштабах регіону.

В деяких регіонах, що обрали інноваційний шлях розвитку, формується нова модель координаційного сценарію, спрямованого на створення ефективних форматів взаємодії між партнерами по розвитку в рамках соціально-економічної політики. Проте для досягнення результативності в умовах сучасних викликів необхідний варіант створення нової системи інститутів розвитку регіону для заповнення пробілів, що перешкоджають реалізації соціально-економічної політики,

що діє на принципах державно-приватного партнерства.

При розробці органами державної та регіональної влади заходів вдосконалювання механізму реалізації регіональної соціально-економічної політики, необхідно розробити механізм послідовного формування цілісної системи інститутів розвитку регіону, спрямованої

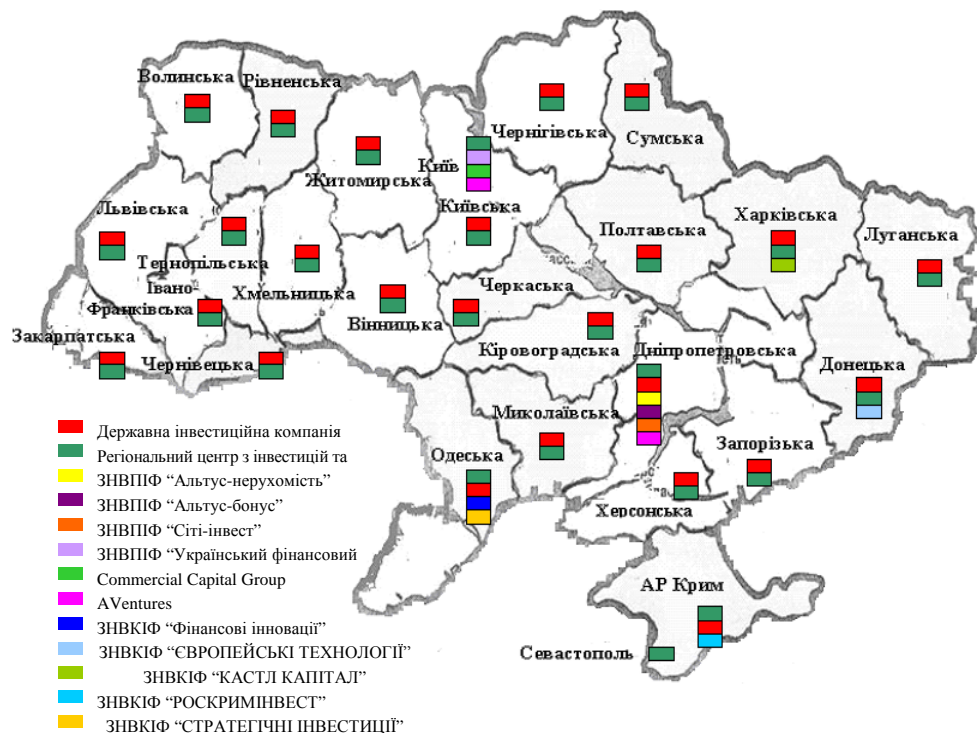

Рис. 1. Розподіл деяких інститутів розвитку по регіонах України

на інституціональне зміцнення Центра розвитку регіону, а також розробити й узгодити нормативно-правові документи по інших інститутах розвитку (агентству інвестиційного розвитку, спеціалізованим фондам розвитку регіонів, інвестиційному фонду), що сприятиме створенню ефективного механізму залучення й розміщення інвестицій. У цьому зв'язку необхідно відзначити, що ефективне використання фінансових ресурсів інститутів розвитку, зокрема, залучення їх тимчасово вільних фінансових ресурсів на внутрішньому фінансовому ринку дозволить залучити додаткових інвесторів шляхом створення найбільш сприятливих умов на фінансовому ринку країни. Дану ситуацію підтверджує загальносвітова тенденція щодо створення окремих організацій, що спеціалізуються на пошуку іноземних інвесторів, тому що конкуренція між країнами за залучення іноземних інвестицій

розглядається як один з факторів економічного розвитку.

І нарешті, впровадження інноваційних підходів у всіх галузях економіки, швидкий розвиток електронно-інформаційного обслуговування всіх стадій відтворювального процесу, поява інноваційних форм міжнародних розрахунків вимагає модернізувати українську економіку новими технологіями й технікою. Отже, необхідно активізувати фундаментальні й прикладні дослідження й розробки (витрати повинні піднятися до 3% ВВП), створити ринок венчурного капіталу.

Механізми стимулювання інноваційного розвитку регіонів можуть реалізовуватися через Фонд економічного стимулювання регіонів, і через більшу пріоритезацію державно-цільових програм на підтримку таких регіонів. Насамперед, це проекти, пов'язані з розвитком обробної промисловості й інфраструктури. Інфраструктурні проекти – це ті проекти, які спрямовані на розвиток енергетики, транспорту й телекомунікацій. Звичайно ж, основним пріоритетом підтримки інститутів розвитку є проекти в сфері малого та середнього бізнесу (МСБ). У свою чергу, при виборі конкретних проектів, основна увага повинна приділятися їх інноваційності й експортоорієнтованості.

Система державних інститутів національної інноваційної системи обов'язково повинна забезпечити наступні умови випереджального становлення нового технологічного укладу: субсидування видатків на захист інтелектуальної власності на вітчизняні винаходи й розробки за кордоном; дозвіл страховим компаніям і пенсійним фондам брати участь у венчурних проектах; збереження інформаційної інфраструктури науково-дослідних робіт, підтримка мережі науково-технічних бібліотек, субсидування їхньої діяльності в напрямі надання послуг щодо користування інформаційними мережами й базами даних і закупівлі наукової літератури; підтримка функціонування експериментальних установок і дослідних виробництв, створення мережі технологічних центрів і парків колективного користування; модернізації виробництва й впровадження нових технологій у складі витрат виробництва, їхнє звільнення від оподаткування; активне залучення в здійснення пріоритетних напрямків науково-технологічного потенціалу СНД [5].

Висновки. Таким чином, за допомогою державного регулювання інститутів розвитку в регіональній інноваційній системі (РІС) відкривається можливість їхньої організації й удосконалювання, що дозволяє реалізовувати комплекс заходів, спрямованих на стимулювання інвестицій в інновації, на модернізацію економіки, на впровадження інноваційних продуктів і рішень в усі сфери національної економіки. Очевидно, що використання інститутів розвитку, як одного з інструментів розвитку формування регіональної інноваційної системи допоможе перебороти недостатнє фінансування інноваційного розвитку.

Література

1. Петрикова Е.М. Институты развития как факторы экономического роста [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://institutiones.com/investments/1180-institutyy-razvitiya.html>
2. Пайтаева К.Т., Анопченко Т.Ю. Механизм влияния инновационной активности региона на восстановительные процессы // Региональная экономика: теория и практика. – 2009. – Вып. №36(129). – С. 19-24.
3. Хасанов И. Международный опыт создания и функционирования институтов развития // Транспортное дело России. – №8 (81). – 2010. – С. 14-18.
4. Титов В. Институты развития уже есть // Экономика и жизнь. – 2011. – № 01 (9367).
5. Глазьев С.Ю. Стратегия опережающего развития России в условиях глобального кризиса / С.Ю. Глазьев. – М.: Экономика, 2010. – 255 с. – С. 129.
6. Дежина И.Г., Салтыков Б.Г. Механизмы стимулирования коммерциализации исследований и разработок. – М.: ИЭПП, 2004.
7. Институты развития для поддержки предпринимательства [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kaznex.kz.swteh.ru/press-center/smi/1512/> от 17 июня 2010.

Abstract

Fedulova L.I.

Institutes of innovative development of regions

Essence and features of institutes of development is certain. Experience of some countries is analyzed in relation to creation of the system of institutes of development. It is developed suggestion in relation to the terms of their forming and introduction in the regions of Ukraine.